

Didaktiske overvejelser om produktionsskolens rolle i samfundet - at gøre unge mennesker 'livsduelige'

Hvad er egentlig produktionsskolens styrke som skoleform? Dette er tidligere søgt flere steder, men i en tid, hvor der er tale om at ændre produktionsskolens rammebetingelser, sådan så skoleformen bliver kompetencegivende, er spørgsmålet især en nødvendighed.

Af Cand.mag Lotte Max Ibsen Bank,
værkstedslærer på Greve Produktionsskole

Jeg mener, at man kan tage didaktikken i brug som metode, for netop at undersøge hvad produktionsskolens styrke er. Med didaktikken i baghovedet tvinges underviseren nemlig til at gøre sig overvejelser om undervisningssituationens *hvad, hvordan og hvorfor*.

De didaktiske refleksioner har bl.a. bragt mig på sporet af hvordan vi som lærere kan påvirke de unge – gøre dem livsduelige - og udstyre dem med handlekompetencer, når vi sender dem videre ud i verdenen.

REGNVEJR PÅ EN PÆDAGOGISK DAG

Det hele begyndte egentlig hin regnvejrsdag, hvor vi havde en pædagogisk dag på min arbejdsplads. Vores viceforstander havde påtaget sig hvervet at afholde kursus med skolens lærerstab om didaktik. Overordnet betyder didaktik slet og ret læren om undervisningsmetoder. Hvis man forfølger begrebet yderligere, kommer didaktikken dog også hurtigt til at handle om de overvejelser, som den enkelte underviser gør sig, i forhold til hans eller hendes undervisningssituation. Didaktikken overført

til produktionsskolelæreren handler dermed om hvilke refleksioner, som vedkommende gør sig i forhold til den daglige værkstedsundervisning. Vores viceforstander definerede det sådan, at læreren skal gøre sig overvejelser om undervisningens *hvad, hvordan og hvorfor*. Dvs. *hvad* skal vores elever undervises i, sådan at de udvikler de tre kernekompetencer, som produktionsskoletankegangen sætter i højsædet. Der tænkes her på de unges faglige, sociale og personlige kompetencer. *Hvordan* skal undervisningen tilrettelægges, sådan at vores elever netop får opgraderet deres kompetencer på det faglige, sociale og personlige område, samt *hvorfor* tilrettelægger vi, som lærere, undervisningen, som vi gør. Disse didaktiske overvejelser var for nogle lærere noget nyt, man kunne tilføje sin undervisning. Andre lærere havde allerede mere eller mindre overvejelserne med i baghovedet, når hverdagen skulle planlægges. Alle var dog enige om, at dette er gode overvejelser, især i en tid, hvor der fra politisk side er tale om at ændre produktionsskolens eksistensgrundlag.

DIDAKTIKKEN OG DANNELSESBEGREBET

Når lærerens didaktiske overvejelser handler om at indkapsle hvad, der er mest vigtigt i en undervisningssituation, tager det didaktiske sit udgangspunkt i spørgsmålet om dannelsesidealet, altså det menneskelige dannelsesideal; For at definere, hvad man vil undervise i, skal læreren overveje, hvad hans eller hendes elever skal gøres klar til. Dvs. hvordan vil man som lærer præge elevernes åndelige formning – en problemstilling, der kan knyttes til det almene dannelsesbegreb som sådan. Dette dannelsesbegreb bliver til et ideal i det øjeblik, læreren reflekterer over, hvad hans eller hendes elever skal blive beredte til – altså hvilke slags *mennesker*, eleverne skal opdrages til at blive. Dannelsesbegrebet bliver da en egentlig opdragende ting, hvor læreren skal tvinge eleven til at forholde sig personligt og selvstændigt til værdierne i det omgivende samfund – et samfund, der vel at mærke er i en konstant udvikling. I denne forholden-sig til omverdenen er det en nødvendighed, at eleven møder verdenen med en vis rummelighed og åbenhed.

I denne forholden sig til omverdenen kan eleven ikke undgå at gennemgå en personlighedsudvikling, som også gestaltes via elevens egen aktive medvirken. Dette kaldes også for *selvvirksomhed*. Fænomenet beskrives hos Stig Broström og Mogens Hansen i værket *Introduktion til pædagogik – Opdragelse, dannelse, socialisering* (2002). Ifølge Broström og Hansen får barnet først den ægte indsigt i egne kompetencer, når han eller hun selv er deltagende i det at skaffe sig indsigt.

Barnet skal altså selv "frivilligt og energisk" arbejde på at få denne selvindsigt.¹ Det vil dermed sige at dannelsesbegrebet i høj grad handler om den enkelte persons evne til at kunne se og forstå sit eget liv. I selve dannelsesprocessen bliver den enkelte altså tvunget til at kunne gennemskue sit eget potentiale og egen værdi. Samtidig skulle den enkelte blive bevidst om hvilke muligheder vedkommende har for at kunne videreudvikle sig – det være sig på forskellige områder som fx det personlige, sociale og faglige. At kunne se eller forstå sig selv er psykologisk set en del af ens metabevisthed.

Denne bevidsthedstilstand handler netop om hvorvidt den enkelte formår at "iagttage sine egne indre, psykiske processer, sine ønsker, sin vilje og sine handlinger".²

Lotte Max Ibsen Bank

Derudover lærer mennesket, som er født med en vis nysgerrighed, også at forstå sig selv i mødet med omverdenen, og det er bl.a. i dette møde, at den enkelte må udvise rummelighed og åbenhed. At få selvindsigt handler også om at sætte sig selv i forhold til andre eller det øvrige fællesskab som sådan. Ifølge den didaktiske teori må læreren derfor konstant stræbe efter at etablere et såkaldt erkendelsesforhold eller et dialogisk forhold mellem sig selv og eleven. Det skulle netop være via det dialogiske at eleven opnår selvindsigten. Det dialogiske kan også beskrives som selve vekselvirkningen mellem lærer og elev i undervisningssituationen. Det er vigtigt her at forstå undervisningssituationen som et symmetrisk subjekt-subjekt forhold, hvor både elev og lærer er hinanden ligeværdige. Den didaktiske lærer er altså *ikke* den autoritære, som indprenter eleven sine egne synspunkter og underviser efter parolen kæft, trit og retning.

Den didaktiske lærerrolle er mere rummelig i sit lærersyn og skaber udfoldelsesmuligheder for eleven på elevens præmisser. Dette gør den didaktiske lærer ved at være lydhør over for den enkelte elevs behov og ved at give

Det er et stadigt voksende krav i vort samfund at de unge bliver selvstændige og myndige væsener, som kan tage vare på deres eget liv.

eleven mulighed for at stille nysgerrige spørgsmål. Enkelte spørgsmål kan i denne sammenhæng forekomme uvedkommende for den eksakte undervisningssituation, men aldrig 'dumme'.

DAGLIGDAGEN PÅ PRODUKTIONSSKOLEVÆRKSTEDET - AT Udstyre de unge med handlekompetencer

På produktionsskoleværkstedet er det daglige arbejde defineret af de opgaver, læreren vælger at lave. Disse arbejdsopgaver skal løses sammen med lærerens elever. Undervisningen er bygget op omkring integrationen af praktisk og teoretisk stof. Da produktionsskolelæreren pt. ikke er bundet af faste opgaver eller læseplaner, er han konstant nødt til at overveje de valg, han gør i den enkelte undervisningssituation. Produktionsskolelæreren afgrænser og udvælger dermed hele tiden materialestof og arbejdsopgaver til sin elevgruppe. I denne udvælgelse skal to delmål være opfyldt. Er det realistisk at gruppen sammen kan løse arbejdsopgaven samtidig med at dele af arbejdet skræddersyes den enkelte elev? Dvs. kan gruppen i fællesskab løse opgaven, og kan den enkelte elev opnå resultater på hans eller hendes egne betingelser? ³

Alt i alt handler dette altså om hvorvidt eleverne kan få følelsen af succes ved at løse arbejdsopgaven. På de fleste produktionsskoler er hverdagen på værkstedet defineret af at lærer og elever er sammen samtlige af ugens undervisningstimer. Dette gør at læreren kommer til at kende sine elever særdeles godt, samtidig med at det fælles samvær får en tydelig opdragende funktion inden for de sociale spilleregler. Læreren opdrager eleverne i, hvordan de skal gebærde sig over for hinanden og andre - almindelig pli og opførsel bliver nogle af de væsentligste ting, som vores elevgruppe undervises i. På nogle skoler, hvor der er fælles spiseordning, lærer eleverne endog almindelig bordskik.

Det skal også her nævnes, at produktionsskolen for mange elever er det første møde med den ligeværdige dialog, hvor elev og lærer mere eller mindre står i et ligeværdigt forhold til hinanden. Produktionsskolens målgruppe bliver stadig fagligt og bogligt svagere, og mange fra målgruppen fortæller skræmmehistorier fra folkeskolen. Mange af vores elever har mødt folkeskolelærere, som ikke har troet på, at eleverne kunne blive til noget. Faktisk findes der utallige eksempler, hvor folkeskolelærere er kommet til at sige uheldige ting til ele-

verne. Disse episoder virker i den grad umotiverende for de unge og gør at de får endnu sværere ved at tilpasse sig enhedsskolens undervisningsform – en form, der bl.a. er ensidig, dvs. kommunikationen går fra den enkelte lærer til eleven og er ikke en vekselvirkning mellem to ligeværdige partere. På produktionsskolen bliver eleven taget alvorligt og taget med på råd, når der skal løses opgaver. Den enkelte elev er med til at søge de informationer, man skal bruge for at arbejdsopgaven lykkes. Der arbejdes omkring den enkelte opgave som var den en treleddet størrelse. Dvs. elev og lærer skal sammen forholde sig til tredjeleddet – selve arbejdsopgaven.

Det er gennem dette fælles tredje, at den ligeværdige og anerkendende dialog opstår. Eleven kan her sammen med læreren udforske arbejdsopgaven og dens forskellige løsningsmuligheder. Det er da også i løbet af denne arbejdsproces, at lærer og elev småsnakker sammen under mindre formelle forhold. Pludselig får eleven måske sagt, at det kunne være sjovt at prøve at male, og dette input griber læreren. Et par uger senere er den pågældende elev måske i praktik hos en malermester. Gennem det fælles tredje oplever eleven altså anerkendelse, selvindsigt og får måske lidt mere selvtillid - han eller hun bliver mere modig til at formulere sine ønsker for fremtiden. Disse ønsker er nogle, som lærer og elev kan arbejde videre med i en egentlig vejledningssituation.

Endelig lægger Produktionsskolen et fokus på den enkelte elev, der gør at den unges individuelle historiefortælling bliver grundlag for den udvikling, som søges. Denne historiefortælling skal forstås som de fragmenterede oplevelser og erfaringer, som den unge har om sit eget liv. Gennem elevens forsøg på at forstå disse, får han eller hun skabt en selvvirksomhed, der skulle resultere i, at eleven kommer til at føle et ansvar for egen gørem og laden. Han eller hun formår måske nu at sætte sig selv i gang, at afprøve ideer, at være virksom og kreativ og at kunne opstille mål for sit eget liv. Eleven kan lægge hensigtsmæssige strategier og kan se konsekvenserne af de valg, han eller hun træffer. Eleven kan altså nu sætte ord på sine mål og handlinger og samtidig foretage en bevidst aktiv handling på baggrund af egen værdierkendelse og stillingtagen. Eleven er nu i besiddelse af, hvad man kunne kalde en række delkompetencer. Disse kan bl.a. defineres som læringskompetence (den unge har

evne og vilje til at lære nye ting), analytisk kompetence (den unge evner at skabe overblik og opnå resultater), faglig kompetence (den unge er i besiddelse af faglig færdighed) og social kompetence (den unge har social dannelse og evner at samarbejde).

Alt dette med at kunne forstå sit eget liv, føle ansvar, lægge planer for fremtiden samt det at besidde de før-omtalte delkompetencer, svarer samlet set til at besidde handlekompetencer. Eleven, der besidder disse handlekompetencer, har med andre ord sin selvstændighed som mål samt vilje og evne til at forholde sig til det øvrige samfund ud fra sin egen fornuft.

PRODUKTIONSSKOLELÆREREN SOM DIDAKTIKER

Er produktionsskolelæreren da didaktiker? Set i lyset af produktionsskolelærerens konstante refleksioner over hans eller hendes undervisning og den egentlig opdragende funktion som samværet med eleverne lægger op til, må svaret være ja. Jeg vil her indskyde, at hvis man med tiden tænker på at gøre produktionsskolen kompetencegivende, kunne jeg forestille mig, at skoleformen ville komme til at indeholde et vist pensumkrav. Selv med faste læseplaner, tror jeg stadig, at produktionsskolelæreren ville reflektere dagligt over sine valg i forhold til værkstedsundervisningen. Dette er simpelthen en nødvendighed med den brogede målgruppe, som skoleformen har.

På produktionsskolen møder eleven desuden den ligeværdige dialog. Den autoritære læreform findes også på produktionsskolen, men skal skoleformen følge med tiden, er den nødt til at slippe det autoritære, hvor læreren er den bedrevidende og eleverne er artige, men skræmte nikkedukker. Det er et stadigt voksende krav i vort samfund at de unge bliver selvstændige og myndige væsener, som kan tage vare på deres eget liv. Dette opnås nemmere via den ligeværdige dialog end via det autoritære.

Endelig hjælper produktionsskolelæreren eleven med at skabe en selvvirksomhed gennem afdækning af den enkelte elevs historiefortælling. I denne dannelsesproces bliver eleven styrket i forskellige kompetencer så som de personlige og sociale.

I elevens udviklingsforløb kommer han eller hun til at føle ansvar og er denne ansvarsfølelse først opnået, vil eleven snart begynde at omsætte sine mål til egentlige handlinger. Først når produktionsskoleeleven er bærer af egentlige handlekompetencer, er den didaktiske produktionsskolelærers rolle udspillet.

For at bygge en egentlig bro mellem det at udstyre den unge med handlekompetencer og den didaktiske produktionsskolelærer vil jeg fremhæve, at især betydningen af den unges sociale kompetence, er sammenfaldende med den didaktiske lærerrolle. Nogle meget klare nøgleord for den didaktiske lærer er bl.a. fællesskab og værdier. Over for dette, så evner den unge, som er i besiddelse af sociale kompetencer, at tage del i et større fællesskab, der er baseret på gensidig tillid og respekt. Den unge er her lydhør over for andre og magter samtidig at holde fast i egne værdier og principper. Den unge har her lært fællesskabets muligheder at kende og troen på demokrati. Samtidig sker der en udvikling, hvor den unge lærer at forholde sig til omverdenen på en fornuftig facon. Og det sidste falder også både i tråd med didaktikken som metode og det at besidde handlekompetencer.

Det vil således sige, at den væsentligste opgave for den didaktiske lærer altså er at gøre de unge livsduelige – gøre dem egnede til at kunne klare sig selv, nu og her og i fremtiden, i mødet med omverdenen. Sagt på en anden måde, så skal vi forme en ung med værdier og give

ham eller hende mod til at prøve kræfter med fx en uddannelse eller et arbejdsforløb... Sådan ser vi i hvert fald gerne, at vores daglige arbejde med eleverne går.

Jeg er dog klar over, at vores hverdag ikke lige altid er hel så rosenrød. Selvfølgelig findes der også de elever, som er uden for vores pædagogiske rækkevidde. Disse elever kan vi ikke hjælpe med at definere handlekompetencer, endsige give selvindsigt. Spørgsmålet er da i disse tilfælde, hvorvidt sådanne elever i det hele taget er produktionsskolens målgruppe – men dette er en ganske anden diskussion, der går på hvorvidt produktionsskolens socialpædagogiske arbejde er tilstrækkeligt. Dilemmaet her handler om hvorvidt produktionsskolen skal indeholde faglærere eller pædagoger/terapeuter med behandlingsekspertise.

Endeligt skal det nævnes, at i en tid, hvor der netop er fokus på produktionsskolen, er det en god idé for den enkelte skole at definere en fælles didaktik. Det er endog min overbevisning, at skolerne ligefrem er nødsaget til at tage de didaktiske diskussioner, hvis rammebetingelserne for skoleformen ændres. I arbejdsprocessen med at definere en didaktik får de enkelte lærere mulighed for at reflektere over deres daglige arbejde på værkstedet. Samtidig får den samlede lærerstab også gjort fælles front for skolens almene menneskelige værdier samt adfældsregler for eleverne. Disse fælles retningslinier er klart en fordel for den enkelte skole, når hverdagen presser sig på.

¹ Om selvvirkosomhed, se bl.a. værket *Introduktion til pædagogik – Opdragelse, dannelse, socialisering*, redigeret af Finn Held og Flemming Olsen, Randers 2002, s.82-83

² Se værket *Introduktion til pædagogik – Opdragelse, dannelse, socialisering*, redigeret af Finn Held og Flemming Olsen, Randers 2002, s.120. Metabevidstheden er bl.a. et begreb, som man opererer med i den kognitive psykologi.

³ Det forudsættes her at eleverne befinder sig i hver sin udviklingszone og evt. ikke lærer de samme ting lige hurtigt. Jf. Vygotskys teori om betydningen af barnets nærmeste udviklingszone.

For mere om Vygotsky, se Eric Danielsen *"Psykologiens mozart"*, København 1996, s. 59-65 samt Jean Lave og Etienne Wengers *"situeret læring"* (...), Gylding 2003, s.44 ff.